

Leo Trotskij:

Vetenskapen under uppbygget av socialismen

(*Pravda*, 24 november 1923)¹

Jag beklagar starkt att en övergående sjukdom riskerar att förhindra mig från att fullfölja min plikt att tala till vetenskapsarbetarnas kongress. De frågor som står på kongressens dagordning är av oerhört intresse. Men jag tar mig friheten att säga att kongressen själv är ännu viktigare, och i linje med sin objektiva betydelse måste den underlätta och påskynda den anpassning av det vetenskapliga tänkandet till det nya samhällets oräkneliga och gränslösa uppgifter som vårt historiska öde ställer oss inför.

Uttrycket att ”anpassa” det vetenskapliga tänkandet till nya uppgifter kanske kan få en del människor att bli rädd för att vi vill skapa en byråkratisk vetenskap av en ny, sovjetisk sort. Jag har inget sådant i åtanke. Jag har inte det och kan inte ha det. Proletariatet behöver bara den sorts vetenskap som på ett riktigt sätt uppfattar den objektiva världen i sin materiella och dynamiska verklighet. Bara klasser som har överlevt sig själva behöver ge vetenskapen ett mål som inte ligger i linje med dess inneboende natur. Arbetande klasser behöver inte anpassa de vetenskapliga lagarna till på förhand formulerade teser. Men alla är vi i stort behov av en ny inriktning från vetenskapsmännens sida: att de riktar sin uppmärksamhet, sina intressen och sina ansträngningar mot den nya samhällsstrukturens uppgifter och behov

Dessa uppgifter är enorma. Å ena sidan är vi ett fruktansvärt underutvecklat land, och å den andra bekämpar vi inte vår underutveckling i namn av en privilegierad minoritets intressen, utan i namn av att materiellt och andligt utveckla hela landet, inklusive de mest tröga och underutvecklade bondeskikten. På vilka grunder kan vi ha förhoppningar om att segra?

Den första anledningen är att folkmassorna har aktiverats och väckts till kritiskt tänkande. Tack vare revolutionen öppnade vårt folk ett fönster mot Europa för sig själv – och med ”Europa” menar vi kultur – precis som Peter den Stores Ryssland för mer än 200 år sedan öppnade, inte ett fönster men ett kikhål mot Europa för det aristokratiskt byråkratiska systemets elit. De passiva egenskaper – ödmjukhet och anspråkslöshet – som regeringens betalda eller oavsiktligt idiotiska ideologer förkunnade vara det ryska folkets speciella, oföränderliga och okränkbara egenskaper, men som i själva verket bara var uttryck för folkets slavliknande underkastelse och kulturella utanförskap – dessa bedrövliga och skamliga egenskaper fick i oktober 1917 ett dödligt slag. Det betyder naturligtvis inte att vi inte längre bär med oss arvet från det förflutna. Det gör vi, och det kommer vi att göra under lång tid framåt. Men det har skett en enorm, inte bara materiell utan också psykologisk omvandling. Ingen vågar längre föreslå det ryska folket att grunda sitt öde på ödmjukhet, anspråkslöshet och långvarigt lidande. Nej, de egenskaper som från och med nu tränger allt djupare in i folkets medvetande är kritiskt tänkande, aktivism och gemensamt skapande. Och våra förhoppningar om att vårt arbete ska lyckas grundas framförallt på denna oerhörda landvinning för den nationella karaktären.

Ett annat fenomen hänger nära samman med denna förändring. Vissa verkliga eller påhittade ”andliga aristokrater” har roat sig med att bekymra sig för att arbetarklassens maktövertagande skulle innebära att okunnig trångsynthet, eller rent ut sagt inskränkt bufflighet, skulle få makten. De

¹ Budskap till Första allryska kongressen för vetenskapsarbetare.

senaste sex årens hårda erfarenheter, med alla sina plus- och minustecken, har – åtminstone för de som inte medvetet har blundat – visat en sak, nämligen att ju starkare arbetarstaten blir, ju mer intensivt och otåligt upplever arbetarmassorna vår tekniska, vetenskapliga och kulturella efterblivenhet, och desto ihärdigare försöker de övervinna denna efterblivenhet, och på så sätt skapa en grundläggande förutsättning för att inom en mer eller mindre nära framtid i största möjliga omfattning utvidga vårt vetenskapliga tänkande. Man kan säga att arbetarstaten – åtminstone om den lämnas ifred – är en organiserad kamp för civilisation och kultur, och följaktligen för vetenskapen som den viktigaste kulturella hävstången. Trots vår nuvarande efterblivenhet tror jag därför att det inte är utopiskt att formulera vårt grundläggande mål – att skapa en ny, socialistisk kultur.

Till själva sitt väsen är det socialistiska uppbygget en medveten, planerad uppgift, som i en hittills aldrig skådad skala kombinerar teknologi, vetenskap och noggrant genomtänkta samhällliga former och sätt att använda dem. Just utifrån denna tankegång har jag tagit mig friheten att tala om att anpassa det vetenskapliga arbetet till vår samhällsutvecklings nya, det vill säga socialistiska uppgifter.

Ett sätt att få till stånd denna anpassning är att övervinna inte bara vetenskapens trångsynthet i allmänhet, utan också uppsplittringen av vetenskapen själv. Det kan inte ske några framsteg utan en specialisering av det vetenskapliga tänkandet, men det finns en gräns där denna specialisering börjar undergräva själva vetenskapens grundvalar. Under det borgerliga systemet har det många gånger uppstått ogenomträngliga skiljeväggar mellan de olika vetenskapliga grenarna, och de har blivit hinder för att utveckla det vetenskapliga tänkandet i allmänhet. Att övervinna denna trångsynthet är särskilt viktig vad gäller det socialistiska samhället, som måste utsätta hela sitt uppbygge för både en vetenskaplig övervakning, ledning och kontroll.

Till stor del är våra ekonomiska kriser resultatet av att vi fortfarande inte har lärt oss att utföra detta arbete som vi borde. I så måtto som det vetenskapliga tänkandet på ett riktigt sätt värderar och väger in olika (tekniska, ekonomiska, etc) faktorer och på så sätt skapar möjligheter för att samordna dem på ett planerat sätt, så kommer kriser mer och mer att förpassas till det förgångna och därmed röja vägen för att utveckla en väl genomtänkt och internt enhetlig socialistisk ekonomi och kultur. Och försåvitt företrädare för den vetenskapliga arsenalens olika delar har samlats på denna kongress, så är kongressen i sig själv ett utomordentligt värdefullt tecken på en vetenskaplig kultur. Den är ett steg på vägen mot att kombinera de olika specialiteterna med en allomfattande syntes av vårt livs och vårt arbetes olika processer och problem.

Generellt sett kan det socialistiska uppbygget betecknas som ett försök att göra förhållandena mellan människor förnuftiga, det vill säga att med hjälp av vetenskapen underordna dem förnuftet. Alla vetenskapsgrenar växte fram ur det mänskliga samhällets behov och för att på ett eller annat sätt tjäna dessa behov. Därför behöver socialismen alla dessa vetenskaper. Men eftersom socialismen är en konstruktiv samhällsrörelse så har den samtidigt sin egen teori om samhällsutvecklingen. Och denna teori är en självständig vetenskap som är jämställd med de andra, och, dristar jag mig att tro, inte den minst viktiga bland dem. Om dagens biologi är otänkbar utan darwinismen (givetvis med all den efterföljande utveckling och förändring som har skett av den), om dagens vetenskapliga psykologi är otänkbar utan teorin och läran om betingade reflexer – då är dagens sociala vetenskaper ännu mer otänkbara utanför och utan marxismen. Utan denna teori skulle vi idag inte på ett riktigt sätt kunna förstå och utvärdera de framsteg och misslyckanden vi gjort längs vår nya väg, och inte kunna hitta vägen i det kaos som dagens kapitalistiska värld utgör.

Jag känner mig speciellt föranledd att ta upp denna fråga eftersom vi nyligen publicerade en samling av de arbeten om betingade reflexer som vår akademiker Pavlovs har gjort under de senaste 20 åren. Denna i sanning anmärkningsvärda bok behöver inte rekommenderas vid en rysk vetenskaplig kongress, och speciellt inte av en person som är så okunnig i psykologi som författaren till detta

brev. Och om jag nu nämner vår stora tänkare och lärda person, så är det bara på grund av att jag känner mig tvingad att gå emot Pavlov – och det lika beslutsamt som jag är beredd att steg för steg följa honom genom hans system av reflexer. Ty han har, om än i förbigående, försökt att upprätta vissa samband mellan psykologiska frågor och frågor om sociala förhållanden.

Akademikern Pavlov anser att endast kunskaper om ”den mänskliga naturens mekanismer och lagar”, med hjälp av objektiva, det vill säga rent materialistiska metoder kan garantera ”verklig, fullständig och stabil mänsklig lycka”. Frågan om att på rätt sätt passa in människan på jorden läggs således helt och hållet på psykofysiologiens axlar.

Trots att intellektet inte bara kan erövra all torr mark på jorden åt det mänskliga livet, utan också vattendjupen såväl som atmosfären som omger jordgloben. Trots att det med lätthet kan föra sin enorma energi från en plats på jorden till en annan för sina mångfasetterade mål. Trots att det kan övervinna rymden för att sända ut sina tankar, ord, etc, etc – så vägleds ändå och alltid människan som äger detta intellekt av vissa mörka krafter som verkar inom henne och orsakar henne oändliga materiella förluster och obeskrivligt lidande med krig och revolutioner och alla deras fasor, som liknar förhållandena mellan djur. Bara den yttersta vetenskapen, den exakta vetenskapen om människan själv – och det mest exakta sättet att gripa sig an det från den allsmåttiga naturvetenskapens sida – kommer att leda människan ur det nuvarande mörkret och befria henne från de nuvarande skamliga mellanmänskliga förhållandena.

Vi tänker inte argumentera mot författaren till dessa rader om att grymhet, svek, förräderi och våld på de mellanmänskliga förhållandenas område är skamligt. Men vi kan inte på något sätt hålla med om uppfattningen att naturvetenskapen – mäktig, men ingalunda ”allsmåttig” - kan förändra samhällsförhållandena och befria dem från sin nuvarande skam, genom att utforska den mänskliga naturens lagar.

Detta sätt att ställa frågan, och anta att drivkraften bakom samhällsförhållandena inte ligger i de objektiva, materiella förhållanden som ligger bakom deras utveckling, utan i den enskilda människans onda (”mörka”) egenskaper, är i grunden idealistiskt och står därmed i motsättning till de materialistiska metoder som får en så lysande tillämpning i själva teorin om betingade reflexer.

Om vi skulle gå med på att orsaken till samhällsfenomen ligger i den enskilda människans natur, som ett ganska stabilt system av betingade reflexer, vad avgör då samhällsstrukturens förändringar, att den utvecklas i enlighet med vissa lagar, och de revolutionära språng som är oundvikliga faser i denna utveckling? Poängen är att samhället, som en objektivt betingad, produktiv kombination av människor, ingalunda fungerar enligt samma lagar som den enskilda mänskliga organismen. Utan människans behov av föda och så vidare skulle det naturligtvis inte ske någon samhällsproduktion. Men den samhällsproduktionen styrs inte alls av de lagar som styr den mänskliga organismens upptag av protein. Samhället styrs av samhällsregler som är lika mycket underkastade objektiva, det vill säga materialistiska, regler som de lagar som styr hur en hunds salivkörtlar fungerar.

Det går att visa bortom allt tvivel – och det är en mycket intressant och viktig metodologisk fråga – att marxismen har samma plats i relation till samhällsfenomen som darwinismen har i förhållande till växt- och djurvärlden, och läran om reflexer har i relation till psykologin. Utforskandet av hemligheten bakom betingade reflexer kommer utan tvivel att berika både den individuella och sociala pedagogiken och ge nya, kraftfulla sätt att påverka den mänskliga naturen. Men i vilken riktning? Under vilka villkor? Med vilka mål? Det beror på den samhällsreglerade omgivningen. Vi vet till exempel att psykologiska tekniker, som man bara kan närma sig på ett seriöst sätt på grundval av läran om reflexer, med framgång används i militära sammanhang för att hjälpa till att avgöra de personliga och individuella egenskaper som gör någon lämplig för artilleri, flyg eller kemisk krigsföring. Genom att utvidga vår kunskap om den mänskliga naturen kan vi med andra ord på ett ännu bättre

sätt organisera människans utrotning av människan, det vill säga just den sorts verksamhet som alla av oss, inklusive Pavlov, anser vara den nuvarande mänskliga kulturens största vanära.

I detta avseende delar psykologin samma öde som naturvetenskapen i allmänhet. Samtidigt som naturvetenskapen ökar människans makt över naturen och beväpnar människan med nya teknologiska medel och metoder, så gör den människan själv ännu mäktigare, och följaktligen ännu mer destruktiv, när det gäller krig mellan nationer och klasser. Om arbetarna hade gått med på slutsatsen att deras befrielse skulle ske med hjälp av naturvetenskapen – och inte genom krig mellan klasser och revolution – då skulle borgarklassen i ett visst skede av naturvetenskapens utveckling otvivelaktigt ha utnyttjat psykologiska tekniker för att stärka de förtrycktas reflexer till underkastelse och utsugarnas dominerande reflexer. Men tack och lov har samhällsutvecklingens lagar uteslutit att de arbetande massorna skulle slå in på en väg av naiv pedagogisk idealism. De kommer att gå framåt mot sin befrielse längs den enda väg som historien har bestämt.

För inte så länge sedan betraktades militär användning av giftiga ämnen förbjudet enligt de så kallade internationella lagarnas så kallade normer. Det var under den period då kemin fortfarande inte kunde tillhandahålla något verkligt användbart ämne på detta område. Men vi känner till hur radikalt uppfattningarna rörande giftiga ämnen förändrades under loppet av det imperialistiska kriget, speciellt i slutskedet. Kemin är en av de vetenskaper som kommer att spela en ledande roll under den mänskliga kulturens fortsatta materiella och andliga blomning. Men för närvarande hindrar inte detta på något sätt kemin från att, samtidigt som den bidrar till nya metoder inom jordbruket och industrin, det vill säga för att uppehålla mänskligt liv, av alla krafter hjälpa människan att utrota människan. Och även om vi medborgare i Sovjetunionen med framgång skulle lyckas befria oss från all sorts vidrigheter, så skulle vi därmed ändå inte ha befriat oss från att vara omringad av imperialismen som pressar oss hårt längs alla gränser. Och det skulle inte på minsta sätt skydda oss från de giftiga ämnen som arbetas fram av kemister i tjänst hos borgarklassen i de allra mest mäktiga och civiliserade länderna.

Det är skamligt, tredubbelt skamligt, att mellanmänskliga relationer fortfarande avgörs med hjälp av nickelpläterade blystycken, dynamitexplosioner och vågor av giftgas. Men så länge dessa metoder är förhärskande i världen, en värld som hittills inte har byggts upp på det sätt som vi skulle önska eller i enlighet med våra planer, så vill vi inte och vågar vi inte vara obeväpnade, om vi tror på den stora uppgift som historiens öde har anförtrott vår generation. Som vi redan har sagt är arbetarstaten en organiserad kamp för kultur och civilisation. Men denna fredliga kamp kan bara hoppas på att segra om arbetarstaten outtröttligt och hängivet försvarar sina gränser.

Precis som på det fredliga uppbyggets område måste arbetarmassorna i vårt land få hjälp från vetenskapen för sitt försvar. Om ingen av vetenskapsgrenarna kan överskrida de villkor som samhällsorganisationen sätter upp, om naturvetenskapen inte bara hjälper till att tämja naturen utan också hjälper människor att utrota varandra, då måste den sovjetiska vetenskapen både vägleda oss för att på ett planerat sätt använda vårt lands naturrikedomar och på samma gång försvara gränserna för vårt konstruktiva och kulturella arbete mot våra oförsonliga och skoningslösa fiender. Låt sovjetvetenskapen ge oss gaser och motgaser som berövar de civiliserade rovdjuren all lust att försöka krossa vårt oberoende och vårt arbete.

Jag betonar kemin så starkt bara därför att den hänsynslösa kemiska krigföringen alltmer hamnar i förgrunden, och kräver största uppmärksamhet från vår sida. Sammantaget är arbetet att teoretiskt och praktiskt tänka igenom frågor inom kemin och skapa de nödvändiga nätverken av laboratorier och industriföretag inte bara en uppgift av största vikt utifrån vår industriella verksamhet, utan också – utan att på minsta sätt överdriva – en fråga om liv och död på försvarets område.

Men denna fråga begränsar sig naturligtvis inte bara till kemi. För vårt försvar behöver vi flygplan, tung industri i allmänhet, ett kraftfullt järnvägsnät, ett outtröttligt lösande av tekniska frågor, och vetenskapligt arbete inom alla branscher och användningsområden. Så länge relationerna mellan människor inte har befriats från de skamliga krigen, så länge vi måste röja vägen och säkra vår framtid med blod – så länge är vi också villiga och förmögna att kämpa väl. Och på det området litar vi starkt till en omfattande hjälp från det vetenskapliga tänkandet, som har ställt sig på de arbetande massornas och dess arbetarstats sida.

Röda armén och Röda flottan hälsar er kongress med värme!

(Översättning från engelska: Göran Källqvist.)